

Paweł Popieliński, *Mniejszość niemiecka w III Rzeczypospolitej Polskiej (1989 – 2019) w procesie integracji ze społeczeństwem większościowym*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2020, ss. 514.

W 2020 roku nakładem Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk ukazała się obszerna monografia pt. *Mniejszość niemiecka w III Rzeczypospolitej Polskiej (1989 – 2019) w procesie integracji ze społeczeństwem większościowym*, autorstwa dr Pawła Popielińskiego. Autor – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, jest adiunktem w Zakładzie Studiów nad Niemcami Instytutu Studiów Politycznych PAN, gdzie prowadzi badania nad problematyką mniejszości niemieckiej w Polsce, ale w sferze jego zainteresowania znajdują się także problematyka stosunków polsko – niemieckich po 1945 roku, mniejszości tatarskiej w Polsce oraz mniejszości romskiej, tak w Polsce, jak i w Republice Federalnej Niemiec.

W monografii Autor starał się odpowiedzieć na kluczowe pytania dotyczące tego jak ewoluował i przebiegał proces integracji mniejszości niemieckiej ze społeczeństwem większościowym w Polsce, co wpływało na proces integracji, jak wyglądała działalność społeczno – kulturalna oraz polityczna mniejszości niemieckiej i jak wpływały te obszary aktywności na procesy integracyjne i wreszcie – jaką rolę odgrywała mniejszość niemiecka w stosunkach pomiędzy Polską i Republiką Federalną Niemiec oraz w jaki sposób była realizowana polityka państwa polskiego wobec mniejszości niemieckiej w Polsce, ale również polityka Niemiec w tym zakresie.

W strukturze pracy Autor wyodrębnił 6 rozdziałów. W pierwszym przeanalizował politykę państwa polskiego i niemieckiego wobec mniejszości niemieckiej. W drugim dokonał charakterystyki społeczno-demograficznej mniejszości niemieckiej w Polsce. W rozdziale trzecim przedstawił działalność społeczno-kulturalną i polityczną mniejszości niemieckiej. Rozdział czwarty poświęcony został szkolnictwu dla mniejszości niemieckiej. W rozdzia-

le 5 omówiono prawa językowe osób należących do mniejszości niemieckiej. I wreszcie w wieńczącym pracę rozdziale szóstym Autor podniósł problem funkcjonowania mniejszości niemieckiej w społeczeństwie polskim i ewolucji wzajemnych relacji i postaw.

We wstępie Autor przedstawił wykorzystane w pracy metody badawcze. Swoje rozważania oparł nie tylko na przeglądzie literatury przedmiotu i piśmiennictwa w badanej problematyce, ale sięgnął także do dokumentów i źródeł prymarnych, jak również przeprowadził własne badania. Były to wywiady pogłębione z przedstawicielami mniejszości niemieckiej – zaangażowanymi w różne działania mające na celu podtrzymywanie tożsamości narodowej tej grupy.

Monografie uzupełnia obszerna bibliografia będąca przeglądem dorobku piśmiennictwa tak krajowego, jak i w np. w języku niemieckim, dotyczącego badanej problematyki. Zawiera ona z pewnością wiele cennych wskazówek bibliograficznych dla osób podejmujących zagadnienie mniejszości niemieckiej w swoich badaniach czy dla celów dydaktycznych.

W zakończeniu Autor podkreśla, że nowe uwarunkowania społeczno – polityczne w Polsce nie tylko umożliwiły kultywowanie pielęgnowania języka i kultury w kręgu rodzinnym, ale pozwoliły także na ich upublicznienie. Niemcy w Polsce mogą – według ustaleń Autora – bez przeszkód przyznawać się do niemieckości, a organizacje mniejszości niemieckiej skutecznie realizować swoje cele kulturalne. Zdaniem Autora w ciągu trzech dekad oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej w Polsce zdecydowana część jej postulatów dotyczących życia społecznego, kulturowego i politycznego została zrealizowana. Mniejszość ma własne instytucje kulturalne, wydawnictwa, prasę, ma dostęp do środków masowego przekazu, system oświaty i własną reprezentację parlamentarną i przedstawicieli w samorządach różnego szczebla, głównie w województwie opolskim, gdzie jej reprezentanci odgrywają ważną rolę.

Autor zdiagnozował wiele istotnych przemian i tendencji w zakresie sytuacji mniejszości niemieckiej – na przykład w zakresie nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej. Jak podkreśla [s. 378 – 379] od ponad dekady integralną częścią przeobrażeń i strategii rozwoju mniejszości niemieckiej w Polsce jest zauważalny wzrost różnych form aktywności edukacyjnych zwróconych ku podtrzymywaniu i rozwijaniu tożsamości narodowej, kulturowej i językowej. Organizacje mniejszości niemieckiej w Polsce, aby zachęcić młodą generację tej mniejszości do nauki języka niemieckiego, organizują wiele różnych konkurów, olimpiad i innych inicjatyw w tym zakresie.

Jak podkreśla P. Popieliński, jednym z najważniejszych zadań w kwestii edukacji od wielu lat jest upowszechnianie nauczania dwujęzycznego – w języku polskim i języku niemieckim jako języku ojczystym, z położeniem większego nacisku na przekaz tożsamościowy w nauczaniu języka mniejszości. To bardzo ważna kwestia, gdyż nauczanie języka w przypadku grup mniejszościowych to przede wszystkim środek do podtrzymywania tożsamości narodowej. Niestety – jak podkreśla Autor – mimo dużego zaangażowania ze strony mniejszości niemieckiej oraz ze strony państwa polskiego (tu Autor przywołuje np. kampanię dotyczącą promowania dwujęzyczności), nauczanie dwujęzyczne nie cieszy się popularnością w środowisku mniejszości niemieckiej. Placówek dwujęzycznych jest znacznie mniej niż tych prowadzących nauczanie języka niemieckiego jako ojczystego w formie przedmiotu dodatkowego.

Analizując przyczyny tej tendencji P. Popieliński wskazuje na trzy kwestie. Po pierwsze – obawy rodziców, po drugie – wynikający z korzystania z tej formy nauczania, późniejszy obowiązek zdawania egzaminu maturalnego z języka niemieckiego jako języka ojczystego i wreszcie po trzecie – kompetencje i podejście nauczycieli do nauczania tego języka. Przede wszystkim poważnym problemem jest deficyt wykwalifikowanych nauczycieli, którzy potrafiliby nauczać w języku niemieckim takich przedmiotów jak matematyka czy fizyka. Często niemożność wprowadzenia nauczania dwujęzycznego wynika właśnie z braku odpowiednio przygotowanej kadry. Dla wielu osób, niezorientowanych w problematyce grup mniejszościowych w Polsce, zaskoczeniem może być wymieniona przez Autora pierwsza przyczyna, tj. obawy rodziców. Ale jak podkreśla P. Popieliński to właśnie stosunek średniego pokolenia do nauczania ich dzieci w języku niemieckim jako ojczystym jest jednym z większych problemów mniejszości niemieckiej w Polsce. Pokolenie to w większości przypadków słabo zna język niemiecki lub w ogóle go nie zna. Tu Autor przytacza cytaty z raportu Kuratora Oświaty w Opolu z 2012 roku: „Młodzież nie traktuje języka niemieckiego jako języka serca – zadowala się dobrą znajomością tego języka oraz biegłością mówienia i komunikacji. Wybór języka nie jest identyfikacją z poczuciem tożsamości”.

Ten przykładowy aspekt pokazuje z jak skomplikowaną i wielowarstwową problematyką mamy do czynienia próbując analizować sytuację mniejszości narodowych. Trzeba wziąć pod uwagę wątki historyczne, politologiczne, a nawet z domeny stosunków międzynarodowych, ale także socjologiczne czy nawet glottodydaktyczne. Niezwykle przydatne okazuje się także instrumentarium badań społecznych, aby na przykład na podstawie wywiadów pogłębionych

przedstawić szczegółowy obraz badanego wycinka rzeczywistości społecznej. Badania jakościowe tego typu odnoszą się do trudno mierzalnych aspektów zjawiska, pozwalają zrozumieć analizowane zjawisko lub grupę i z pewnością dostarczają pełniejszego obrazu niż badania prowadzone na przykład w oparciu tylko o dokumentację władz publicznych. P. Popieliński podjął się w swojej pracy tego zadania, wielowątkowo i wieloaspektowo analizując kwestie związane z mniejszością niemiecką w Polsce.

Podsumowując, monografia Autorstwa Pawła Popielińskiego to bardzo cenne i wartościowe opracowanie, porządkujące i systematyzujące problematykę sytuacji mniejszości niemieckiej w Polsce po roku 1989. Syntetyzuje ono także dotychczasowy dorobek piśmiennictwa w tym zakresie, stanowiąc swoiste zwieńczenie i podsumowanie 30-lecia funkcjonowania mniejszości niemieckiej w Polsce. Autor poruszył szerokie spektrum różnych aspektów funkcjonowania mniejszości niemieckiej w Polsce w warunkach demokratycznych i państwa prawa. Z pewnością wejdzie ona do kanonu opracowań dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce po 1989 roku.